

rozhovor

Petr Krčál
Karel B. Müller

Petr Krčál

***(Nejen) o občanské společnosti, politické kultuře a občanské participaci.
Rozhovor s Karlem B. Müllerem z VŠE***

Mohl byste kriticky zhodnotit aktuální stav občanské společnosti v České republice?

To je vskutku nelehká otázka. Pojem občanská společnost lze vymezit různě, záleží na tom jak na to půjdeme. Jestli z hlediska robustnosti občanského sektoru nebo například z hlediska vyzrálости politické kultury.

Je tedy třeba nejdříve vymezit si pojem občanská společnost. Je to otázka, která vyzývá k vlastnímu přivlastnění, tak bych si ji trochu zjednodušil tím, že bych řekl, že nejzjevnějším problémem se zdá být určitá macešskost veřejnosti ve vztahu k veřejným institucím. Ve svobodné společnosti musí občané přijmout veřejné instituce za vlastní. Občanskou společnost tedy mohu vymezit z kulturního pojetí, které vnímám velmi intenzivně nejen jako badatel, ale jsem i zastupitelem v malém městě. Takže by se dalo říct, že dělám akční výzkum přímo v jámě lvové.

A je velmi těžké říct, u jakého problému občanské společnosti v České republice bychom měli začít, který problém je nejzávažnější. Osobně vidím problém v nízkých občanských kompetencích při jednání občanů ve veřejném prostoru. Nízkou úroveň občanských kompetencí tedy považuji za významný problém. S tímto se pojí další problém, a sice nízká schopnost veřejnosti prosazovat své zájmy ve veřejné sféře poučeně a snášenlivě. Vidím dvě úrovně občanských kompetencí, rovinu kognitivní a rovinu emocionální. V reakcích občanské společnosti také někdy postrádám to, že reakce občanské společnosti by měly být nesené podporováním názorové a zájmové plurality, která je přirozenou podmínkou liberální společnosti. Toto pak vede k utváření

hradby mezi občanskou společností a vládou nebo státem, ačkoli můžeme říci, že v demokratické společnosti je to dělení na občanskou společnost a stát vlastně do jisté míry vždy umělé. Výstižně to ve své vítězné řeči formuloval Barack Obama, který řekl, že demokracie chce být samovládou.

Takže jako velký problém vidím přežívající polarizaci, která je částečně dílem postkomunismu a částečně dílem selhávání veřejných politických institucí po roce 89. Lze hovořit o tom, že toto negativní dědictví komunismu je posilováno díky negativní zkušenosti z demokratické transformace, která je doprovázena právě slabými občanskými kompetencemi a mnohými zlořády.

Já bych prohloubil tu otázku směrem k politické participaci ze strany občanské společnosti. Nevidíte určitý deficit v nedostatku participace veřejnosti? A nemusí to být pouze participace volební, ale i nevolební.

Určitě zde můžeme hovořit o problému, což potvrzují i empirické výzkumy například Ondřeje Císaře nebo Lukáše Linka. Když nadefinujeme občanskou společnost z organizačního pohledu, tak tyto výzkumy ukazují na to, že v občanské společnosti převládají vysoce profesionalizovaní aktéři, kteří operují v mediálním prostoru. Jedná se například o Transparency International nebo o různé watch-dogové organizace. Ale schopnost běžných lidí vstupovat do veřejné sféry je nedostatečná. To vidím i z pozice zastupitele. Lidé nereflktují a nedoceňují dostatečně skutečnost, že komunikace s představiteli veřejných funkcí slouží jako důležitý způsob kontroly a formování procesu vládnutí.

Když to budu interpretovat ze své osobní zkušenosti, tak občané často předpokládají, že správná řešení jsou nějakým způsobem zjevná. Naopak občané ve veřejných funkcích mají často nedostatek informací a tápou ve tmě. To je způsobeno tím, že se jim nedostává informací z veřejné sféry, a navíc tato veřejná sféra na regionální či místní úrovni často téměř absentuje. Po dvaceti letech budování veřejné sféry na zelené louce se stále učíme procesu osvojování občanských kompetencí. Musíme si osvojit schopnost utvářet formy veřejné komunikace tak, aby byly produktivní, trvalé, rozumné a aby nedocházelo k jejich manipulaci a emocionalizaci. V souvislosti s tím se mi líbil nedávný výrok Václava Bělohorského, že neumíme politickou opozici, ale pouze opozici vůči politice. To je myslím dobrá glosa, která odpovídá i stesku Masaryka, který hovoří o jakémsi negativním demokratismu. My se dokážeme emancipovat a realizovat ve vzdoru, ale pozitivní utváření forem veřejné komunikace je obtížné. Ve vztahu k mojí zkušenosti s komunální politikou někdy žasnu, když slyším od spoluobčanů, kteří jsou úspěšnější, inteligentní a žijí spokojený život, jak naivní, nezralé a dětské názory na utváření veřejných institucí formulují.

Mě tahle otázka napadla v souvislosti s tím, co se děje v Plzni, kde se zvedla vlna odporu proti výstavbě obřího nákupního střediska přímo v centru města. Na tomto případě je vidět, že magistrát dělá všechno proto, aby zkomplikoval participaci ze strany ob-

čanské společnosti. Tato struktura tedy vyvíjí velmi silný nátlak na občanskou společnost s cílem zamezit jejímu participování. Nemůže být tedy nízká úroveň politické participace způsobena i jistým strukturálním nátlakem?

Určitě může. Moje zkušenost z Černošic, kde jsem zastupitelem, je taková, že v rámci nevolební občanské participace převládá participace protestní, což je na jedné straně přirozené. Z vlastní zkušenosti mohu říct, že utvářecí role politiky je velmi obtížná. Pozitivní zpětné vazby, ve smyslu chtěli bychom to či ono, jsou minimální nebo téměř absentují. Ale negativní zpětné vazby, ve smyslu vadí nám to či ono, které často přicházejí pět minut po dvanácté, v naprosté většině převládají. Tyto negativní zpětné vazby jsou často spojeny se stigmatizováním občanů ve veřejných funkcích a jsou formulovány z pozice komplexu nadřazenosti obyčejného občana, kdy je často politik vnímán jako jakási nejnižší forma lidské existence. Tuto formu stigmatizace jsem si uvědomil ve chvíli, kdy jsem se stal komunálním politikem. Tyto negativní, moralizující a stigmatizující reakce veřejnosti vedou k tomu, že se mezi politiky vytvářejí určité loajality, pocit toho, že jsou na jedné lodi. Tyto loajality se utvářejí bez ohledu na to, zda se jedná o politiky ve vládě nebo v opozici.

Veřejné instituce mají ztíženou roli v tom, že často komunikují s formou protestu nebo vzdoru pozdě. Tedy že se občané často mobilizují až v situaci, kdy se projekt začne realizovat. Ze strany institucí pak může být intuitivně nebo vědomě formulovaná pozice, že jaksí uzavřít veřejnost je schůdnější varianta, a někdy to může být i ospravedlnitelné. V situaci, kdy se jedná o velmi komplexní rozhodování, hrozí ztráta dotačních prostředků nebo by došlo k citelným ztrátám ve veřejném rozpočtování. Samozřejmě by bylo ideální, kdyby byly všechny otázky otevřeny široké občanské debatě, ale ne vždy to situace umožňuje. Aplikace deliberativního modelu také vyžaduje dobré know-how, přípravu a plánování, jak ze strany občanů ve veřejných funkcích, tak ze strany veřejnosti. Když svoláte debatu k nějakému tématu, tak se často stane, že tam přijde pár semknutých fundamentalistů, kteří vám budou nadávat a budou říkat, že to, co chcete prosadit, je úplný nesmysl. No a v takové situaci se dost těžko diskutuje.

To úplně odporuje Habermasově tezi o deliberativní demokracii, protože obě dvě strany by měly být určitým způsobem sečtělé, znalé dané problematiky a hlavně vzájemně schopné přijímat argumentaci protistrany.

Je potřeba určité kultury dialogu, a to je něco, v čem ještě máme velký prostor pro zlepšení. Tento deficit se promítá do obou rovin. Na rovině institucí v podobě nízké responzivnosti a malé reflexivity. Na straně veřejnosti pak v malé ochotě participovat, a pokud k té participaci dojde, tak v tom, že je málo produktivní. To, že dojde k přípravě nějakého deliberativního fóra ohledně nějaké veřejné záležitosti, je nadějným znakem vspělosti politiky, ale není zaručeno, že samotná deliberace povede k uspokojivým výsledkům. V utvářecí funkci se stále střetáváte s různě mobilizovanými protestními skupinkami, které vystupují proti něčemu, co chcete realizovat. A pokud jde o utvářecí

funkci politiky, pozitivních zpětných vazeb se nedostává a musíte spoléhat na svůj úsudek a instinkt.

Legitimizační funkce občanské společnosti může být v liberální demokracii velmi silná v tom smyslu, že existují určité organizované zájmy a priority směřem k rozhodovacím centrům. Na druhé straně k tomu také může docházet pouze akla-mačně a ex-post v podobě dotazování veřejnosti na to, zda se jí nějaké rozhodnutí líbí nebo nelíbí.

Jaká by podle Vás měla být role nás jako akademiků v rámci občanské společnosti? Měli bychom určitým způsobem participovat na utváření veřejného diskurzu nebo bychom naopak měli provádět výzkum z nějaké slonovinové věže?

To je dobrá otázka, která odkrývá zásadní dilema. Jak komunikovat odborné vědění s laickou veřejností? Problematika odborného vědění je dilema obecně nejen v sociálních vědách nebo politologii. Já se považuji za občansky aktivistického sociálního vědce, což je dáno tím, že mi spousta věcí vadí. V tomto smyslu rozumím sociálním vědám tak, že jsou to problémově orientované disciplíny, které mají za cíl analyzovat problémy. A součástí těch analýz je vždy nějaká anticipace možných řešení, které jsou vždy založeny na určité normativitě.

Druhá věc je, že sociální vědy neoperují v sociálním vakuu, ale že vědění je vždy součástí utváření sociální reality. Vědění tedy není pouhým popisem, ale i procesem utváření reality, ať už si to badatel přizná nebo ne. Za badatelsky poctivější považuji to přiznat a reflektovat, i když důsledky našich expertíz jsou mimo náš dosah. Myslím, že je třeba ale také reflektovat to, že jsou tady určité nezamýšlené důsledky našich teorií nebo řešení. Tomu se nelze vyvarovat, ale můžeme je monitorovat a pokoušet se předjímat negativní nezamýšlené důsledky konkrétních opatření.

Řekl bych, že politologie má zásadní vztah k demokracii a je důležitou disciplínou v tom smyslu, že je sama součástí toho veřejného diskurzu. Politologie jako vědní disciplína je důležitou formou monitoringu kvality demokracie. Žádná vyspělá liberální demokracie si nemůže dovolit nemonitorovat a nevyhodnocovat kvalitu svých veřejných institucí a kvalitu veřejného rozhodování. Když použiji metaforu Niklase Luhmanna, tak veřejná sféra je zrcadlem, ve kterém se můžeme poznávat. A je právě úlohou politologie, aby nám toto zrcadlo pomáhala nastavovat. Z toho vyplývá, že politologie nemůže být nenormativní. To, jak problémy vidíme a popisujeme, obsahuje nutně určitou hodnotovost. Domnívám se, že v liberální demokracii je důležité, aby docházelo k podporování svobodného, nezávislého a finančně zajištěného bádání, které nám umožňuje poznávat sebe sama, zjišťovat, jací jsme. Mnoho zemí si toto nemůže finančně dovolit nebo toho není schopno z jiných důvodů. V takových zemích je nemožné budovat demokracii jako formu samovlády. Takové společnosti nerozumí svým problémům a nemohou je tudíž ani kvalifikovaně a účinně řešit.

Naprosto s Vámi souhlasím v tom, že politologie je vysoce normativní věda.

Já bych to ještě upřesnil, protože jako další dilema politologů vidím v otázce jejich politického angažmá a v míře jejich blízkosti a kontaktů na politiky a na decision makers. Jacques Rupnik formuloval předpoklad, že zachování určité distance je důležité. Ve chvíli, kdy chodíte z večíрку na večírek a znáte se s kde kým, od vlády počínaje po Nejvyšší kontrolní úřad konče, tak můžete ztrácet distanci a může dojít ke změně vaší schopnosti interpretace. Když máte interpretovat prostředí, které důvěrně znáte, a kde máte přátele, tak vás to samozřejmě může určitým způsobem svazovat. Jako dilema tedy chápu to, do jaké míry se může politolog doopravdy stát politickým aktérem ve smyslu občana ve veřejné funkci. Můžeme zde uplatnit Levinasův koncept proper distance, politolog by neměl být ve vztahu k politickým procesům too far ani too close.

Já osobně bych pro sebe viděl jako problém vstoupit do nějaké velké celostátní politické strany, jak to sám sobě vysvětlit, a jak ošetřit to, že se člověk někdy nutně musí dostat do střetu zájmů. Já si pamatuji, že jsem byl osloven regionálním periodikem, zda bych jako politolog mohl okomentovat volební vítězství politické platformy, které jsem členem. To byl právě ten příklad, kdy jsem si říkal, v jaké roli mám vystupovat. Jsem politolog, ale zároveň jsem zvoleným zástupcem lidu. Je tedy důležité vyhnout se tomuto střetu zájmů. Ale je vidět, že s tím máme stále problémy. Například Radek John a jeho působení na poli vysoké politiky a jeho představa o současném angažmá v médiích. Řekl bych, že toto není přípustné. Na druhou stranu je zde otázka, jak to vnímá veřejnost, a vidíme, že určitá péče o ochranu důvěry v instituce vyžaduje, aby občané ve veřejných funkcích byli velmi opatrní a snažili se vyhybat střetu zájmů třeba i ve vztahu k rodinným příslušníkům, jak to vidíme v některých stabilních demokraciích.

Zkrátka důvěra je pro demokracii jako živá voda, a pokud neexistuje důvěra v instituce, tak to má vliv na celou řadu faktorů, jako je efektivita institucí, míra korupce nebo ekonomická prosperita.

Od té důvěry bych se přesunul k politické kultuře v České republice. Mohl byste kriticky zhodnotit aktuální stav politické kultury v České republice?

Ano, už jsem hovořil o občanských kompetencích. Ty se mi zdají významné. Lze jistě tvrdit, že v České republice zřejmě převládá jistá míra submisivity, a že je zde tradice určitého vypjatého etatismu na jedné straně. Na straně druhé můžeme pozorovat v jistém smyslu pečlivý veřejný monitoring politických institucí. Tedy není zde úplná odcizenost, i když průzkumy ukazují, že zhruba čtvrtina voličů v České republice se vyznačuje naprostým odcizením od politiky v tom smyslu, že naprosto neví, co se děje, kdo, proč a v jakém institucionálním rámci co dělá. Viděl jsem takový obrázek, kde se Masaryk setká s andělem a ptá se ho, jak se vede demokracii v České republice. Anděl mu odpovídá: „Bojí se a kradou, ale pořád si Vás váží.“ Je to trochu krutá nadsázka, ale v mnohém příznačná.

To mi přijde velmi dobře aplikovatelné na současnou českou společnost.

To Masarykovo nebát se a nekrást je svým způsobem velmi nosné. On poukazuje na to, že liberální demokracie může přežít pouze v případě, že existuje občanská autonomie a v případě, že jsou lidé schopni vstupovat na veřejnost a reprezentovat nenásilně a smířlivě své zájmy ať už na úrovni občanské společnosti nebo na úrovni politického systému a držet se přitom jasných formálních pravidel.

To je vidět v otázce opozice. Umění politické opozice je něco, co je pro demokracii velmi důležité. Podle toho můžeme opravdu hodnotit kvalitu demokracie. To heslo nebát se a nekrást můžeme dobře interpretovat ve vztahu k občanské autonomii. Když jsou občané pasivní, tak je to nebezpečné pro demokracii, vytváří to velký prostor pro zneužívání politické moci. Politická moc musí ten prázdný prostor něčím vyplnit, neboť musí jednat. Dále je tady důvěra k určitým pravidlům. Dobrá definice občanské společnosti pochází od amerického sociologa Jeffrey Alexandra. Ten tvrdí, že občanská společnost se vyznačuje důvěrou v abstraktní pravidla, která dodržujeme při našich každodenních konfliktech. Díky vysoké míře korupce a kolonizace institucí klientelistickými vztahy můžeme říci, že kultura pravidel není v ČR na dostatečné úrovni. A tam, kde vznikají problémy podobného charakteru, často dochází k jejich zacyklování. Ta trajektorie, na které se v současné době nachází Řecko a do jisté míry Itálie, může posloužit jako odstrašující příklad pro Českou republiku. Klientelismus a korupce bývají reakcí na špatně fungující instituce, avšak zpětně mají tendenci funkčnost těchto institucí podrývat.

Když použiji klasickou typologii, tak lze tvrdit, že po třidvaceti letech stále dominuje podřízeněcká politická kultura, což ukazují mnohé empirické výzkumy.

Kultura protestu je ale na vyšší úrovni. Domnívám se, že protest je něco, co je třeba vítat. Překvapují mě často studenti, kteří se negativně vymezují například vůči odborářům a tvrdí, co vlastně ti odboráři chtějí, když jenom křičí. Odpovídám jim, že to křičení je v pořádku, to k demokracii patří. Běžní lidé mají právo na to se ozvat a je třeba zásadně přikývnout a prohlásit, že kultura protestu a protestování obecně je něco, co je zcela legitimní a co ke svobodné společnosti patří. Protest je důležitý nejen pro reflexivitu institucí, ale také pro formování politických orientací a identit i jako východisko jiných forem participace. Ale je třeba s tím umět pracovat a bránit tomu, aby nevyvolával například politické nebo sociální násilí. To už by samozřejmě byl velký problém pro svobodu i demokracii, ale civilizovaný, mírový, a na zájmy a argumenty zaměřený protest je něco, co je velmi důležité. Bez toho se žádná demokracie neobejde a pokud ano, je třeba mít pochybnosti o kvalitě této demokracie.

Apriorní odmítání protestů můžeme vysvětlit jednak tím, že to reflektuje rodinné prostředí, a jednak špatnou kvalitou politické socializace na úrovni základního i středního školství. To, že je protest a politický konflikt vnímán jako něco nebezpečného, souvisí i s určitým postautoritářským komplexem.

Barack Obama ve svém nedávném vítězném proslovu poukázal na to, že pokud ztratíme ze zřetele politiku jako kontroverzi, tak těžko oceníme demokracii jako

pokojné řešení konfliktů. Je tedy překvapivé, že odmítání protestů nacházíme i mezi mladými lidmi. Je vidět, jak někdy považují lidé za obtížné spolu nesouhlasit a jak moc se konfliktům vyhýbají, což může být výrazem nebezpečné konformity, před kterou varovali již Mill či Tocqueville. Myslím, že to nalezneme na mnoha úrovních, na úrovni rodinné, pracovní, občanské i politické. Dále je stále přítomna ta polarizace na my [občané] a oni [politici], o které jsme se již zmínili na počátku našeho rozhovoru. Tahle hráz mezi občany a občany ve veřejných funkcích brání rozvoji podpůrné dynamiky mezi občanskou společností a politickými institucemi, které nemají být odděleny, ale naopak provázány množstvím mostů a institucionálních pojistek a zajištění. Stát je pak vnímán jako něco cizího, jako deus ex machina, který tu prostě je a za jehož stav se necítíme příliš odpovědní. Za komunismu měla kultura remcalství určitou integrační funkci, kdy jsme se tím remcáním vlastně poklepali na zádech a uklidnili se, že jsme na tom všichni stejně – blbě. Tento stereotyp do značné míry přežívá dále. Jakoby politická třída představovala pro českou společnost to, čemu se někdy říká constitutive other a pomocí vymezování vůči tomuto posilujeme společenskou soudržnost. Kultura remcalství a slabé nevolební účasti může být posilována i tím, že lidé, kterým začne záležet na kvalitě veřejných institucí, jsou většinou v produktivním věku, starají se o rodiny, mají hypotéky atd. Tedy ta citlivost vůči veřejným záležitostem se paradoxně posílí ve chvíli, kdy máte velmi málo času.

Ivo Možný hovoří o tom, že hlavním problémem je nedůvěra v účinné kolektivní jednání. To je samozřejmě něco, co můžeme zahrnout do toho souboru občanských kompetencí. V té nedůvěře v účinné kolektivní jednání se i odráží určitá míra liberálně demokratické nedospělosti, která se projevuje také sklony k perfekcionismu. Výstižnou argumentaci o perfekcionismu jako o vážném nebezpečí pro demokracii najdeme u Giovanni Sartori a velmi dobře to sedí na společnost v České republice. Jsme modernizovaná společnost, plně vzdělaná, převládá zde technická vzdělanost a máme silnou tradici středního vzdělávání, a paradoxně nevím, do jaké míry tohle tvoří dobré předpoklady, protože demokracie je do značné míry neuspořádaný, horečnatý a chaotický proces, jak to popisuje už Alexis de Tocqueville v Demokracii v Americe.

Jedním ze základních předpokladů existence demokracie je to, že lidé přijmou určitou neuspořádanost a nedokonalost jako hotový stav. Demokracie je spojena s vysokou mírou tolerance vůči věcem, které se nám nelíbí, ale které nepovažujeme za nebezpečné nebo za tak důležité, abychom kvůli tomu odmítli určité občany či instituce nebo měnili celý systém. A to se neobejde bez robustní a aktivní občanské sféry.

Já bych ještě prohloubil problematiku politické kultury a vztáhl bych na české prostředí určitou kulturu beztretnosti a naopak poměrně divného trestání. Můžeme uvést tři stručné příklady. Prvním je kauza Romana Smetany, jehož odsouzení může být legální, ale zcela jistě není legitimní. A toto můžeme zasadit do kontextu kauzy s Romanem Pekárkem, jakožto člověkem odsouzeným nepravomocně na šest let za korupci, který

ale svým hlasem podržel aktuální vládu u moci. Posledním příkladem může být kauza s Romanem Janouškem jakožto vlivným přítelem mnoha politiků, který se v podstatě vyplatil z toho, že opilý úmyslně srazil autem ženu. Moje otázka směřuje k tomu, když se na to společnost podívá v tomto kontextu, zda nemůžeme hovořit o něčem, co mohu slovy Jürgena Habermase označit jako krizi legitimacy, protože státní aparát evidentně selhává v řešení určitých krizí.

To, co jste uvedl, jsou velmi dobré příklady a je potřeba o nich mluvit. Já to vnímám podobně, jako to vnímáte i Vy. Jde o vážné příklady střetů legality a legitimacy, se kterými se bude muset v zájmu udržování či posilování důvěry v instituce společnost vypořádávat. Stát ale selhává ve vymahatelnosti práva i jinde. Například Nejvyšší správní soud nařídil ministrům, aby zveřejňovali mzdové podmínky svých zaměstnanců. Úřad pro ochranu osobních údajů rozhodl, že je tento výrok soudu (!) nezákonný a některá ministerstva tyto údaje opravdu doposud odmítají zveřejnit. Veřejná správa však v demokracii musí být transparentní a vystavovat se veřejné kontrole. Na tomto případě vidíme jasné selhávání vlády práva uvnitř orgánů veřejné správy.

Pokud jde o případ tykadlového řidiče, tak tady s Vámi plně souhlasím, že veřejnost to vnímá jako výsměch a jako nelegitimní akt. Když pomíneme ten kontext, kdo ho odsoudil, že to byla de facto ODS, i přes to, že byly poškozeny i jiné strany. Správně jste řekl, že z té stránky legality je to v pořádku. Tohle je v jistém smyslu dilema moderní liberální demokracie, která je založena na důvěře v obecná a formální pravidla. A někdy jejich aplikace vede k velkým nespravedlnostem. Někdy tato pravidla mohou být zneužívána politickou mocí, jako jsme viděli u nás v době minulé nebo v současnosti třeba v Rusku. Zákon v tomto zneužívání není o vládě nad všemi, ale je to nástroj mocných k ovládnutí veřejnosti. Každý systém má tendenci toto generovat. Roman Smetana se pokoušel o jistou formu občanské neposlušnosti, při které se veřejně vzpíral i apeloval, ale zároveň principiálně neodmítal podřídit se rozhodnutí soudu. Velmi přesvědčivě a veřejně však namítal, že jeho uvěznění je zbytečné a vlastně škodlivé pro něj i pro společnost, jelikož nepotřebuje resocializaci a společenská nebezpečnost jeho jednání je podle jeho názoru nulová. Což jsou dva hlavní cíle trestu odnětí svobody v moderní společnosti. Proto tady existuje systém protivah a slušelo by se podle mého názoru, aby v tomto případě zafungovaly prezidentské milosti, ale prezident se k tomu vyjádřil tak, jak se vyjádřil. Souhlasím s tím, že tato kauza je zneklidňující, tristní a zároveň příslibem toho, že se z ní dokážeme jako společnost institucionálně poučit. Instituce občanské neposlušnosti je jedním z důležitých nástrojů, jak vybalancovat onu podpůrnou dynamiku mezi legalitou a legitimitou a bránit trvalému a škodlivé podlamování těchto dvou principů a jejich vzájemné dynamiky. K těm ostatním dvěma příkladům. Až donedávna tady byla určitá úroveň beztrestnosti, což je samozřejmě katastrofa pro legitimitu práva a bohužel to ukazuje na velkou míru zákulisnosti v politice. Toto z hlediska legitimacy ohrožuje celý systém a z dlouhodobého pohledu i legitimitu demokracie obecně. Ale bychom řekli také něco optimistického, mohlo to být i o dost horší. Na druhé straně se zde zřejmě

uschopnila část státního zastupitelství a část policie a podařilo se, že ruka spravedlnosti už dopadla i do těch nejvyšších pater politiky. To lze interpretovat jako pozitivum. Neměli bychom promrhat žádnou dobrou krizi, protože krize může vést ve zlepšení. A v kontextu krize vymahatelnosti a legitimacy práva musíme v toto zlepšení doufat.

V souvislosti s legitimitou a občanskou participací se zeptám na Váš názor na zavedení přímé volby prezidenta. Když použiji Orwella, tak já osobně to vnímám jako prolefeed. Jako něco, co má zabavit společnost a odklonit její pozornost od relevantních témat. A může to vést k tomu, že společnost vygeneruje na jedné straně vrcholně populistické kandidáty nejlépe reprezentované Tomiem Okamuroou, na straně druhé jakési kandidáty na truc jako je Vladimír Franz.

V tom s Vámi souhlasím a vidím to jako daň politickému populismu, který je v České republice součástí politického mainstreamu. Souhlasím s tím, že je to naprostá marginálie. Marginálie, která jde špatným směrem. Jako většina odborné obce jsem byl odpůrce přímé volby prezidenta. Z prezidentské volby se stala daleko větší a dražší taškařice, která má navíc potenciál k ještě větší destabilizaci ústavního systému brzd a rovnovah, odvádí pozornost od důležitých problémů a zahlcuje veřejnou sféru podružnostmi. To je plně v intenci s dlouhodobým trendem depolitizace veřejné sféry. Na základě principu delegace moci bude prezident koncentrovaným substrátem vůle mnoha občanů, a získá tak velmi silný mandát. Vzhledem k jeho symbolické a komunikační roli víme, že mu může narůst sebevědomí. Jeho reálné kompetence však zůstávají slabé, přímá volba však může u veřejnosti posílit očekávání od instituce založené takto silným mandátem, kterým však nebude moci dostát, a v důsledku toho může dokonce dojít k poklesu důvěry v instituci prezidentství. Možná rizika této volby můžeme předvídat při sledování působení současného prezidenta Klause, který už tak dost dokázal vykolejit ústavní systém a poškodit reputaci České republiky. Jeho působení hodnotím jako jednoznačně negativní, neboť bylo založeno na neustálém vymezování a polarizování i na nadměrných zákulisních praktikách.

To nebezpečí tedy spatřuji v tom, že averze mezi jednotlivými ústavními institucemi, která je za Klause už dost vysoká, se může ještě vystupňovat. To je samozřejmě velký problém, protože bychom očekávali, že v liberální demokracii se budou ústavní instituce vzájemně respektovat a monitorovat, místo toho, aby se sebe při každé příležitosti dehonestovaly a delegitimizovaly. Prezident je spíše úřad a jeho role je spíše symbolická, morální a mediální. Osobně bych si přál takového kandidáta, který bude vyzařovat důvěryhodnost a předvídatelnost ve vztahu k partnerům, ctít vládu práva a ústavní pořádek včetně všech jeho institucí. Ne prezidenta ďáblava advokáta. Myslím, že to se hodí pro žižkovskou undergroundovou skupinu, ale teď vážně, úloha ďáblových advokátů je v demokracii strašně důležitá, jejich místem by však měla být primárně občanská společnost, hodí se i do prostředí politických stran, ale ne pro prezidenta republiky, který má být integrujícím elementem a symbolem státnosti.

V souvislosti s přímou volbou se přesunu k poslední otázce a k Zygmuntu Baumanovi, který hovoří o tom, že v postmoderní společnosti je politika koncepce nahrazena politikou kampaně. Jaký je Váš názor na toto tvrzení?

Je to dobrý postřeh. Liberální demokracie je založena na autoritě pravidel, což je něco, na co poukazoval už Max Weber ve své interpretaci legálního panství jako převládajícího rysu modernity. Důvěra v tato pravidla souvisí s určitou mírou abstraktního myšlení a představivosti. Při interpretaci tohoto Baumanova postřehu se můžeme držet toho, že politika, která by měla mít povahu hry, má tři základní fáze. Fází politické kampaně, fázi vládnutí a fázi reprezentace. Přijde mi, že v České republice nedokážeme rozlišovat, především mezi fázemi kampaně a vládnutí. Proces vládnutí tak připomíná čtyřletou volební kampaň, která začíná hned druhý den po volbách. Kampaňovitost vládnutí vede k politické a sociální polarizaci, ale hlavně odvádí pozornost od skutečných problémů a deformuje vnímání politické elity ve prospěch pouhého udržení moci a tzv. práce s veřejností. Součástí tohoto rozlišování tří fází politického procesu je především respektování legitimacy voleb a jejich výsledků, ale také umění toho, čemu někdy říkáme stá-totvorná nebo konstruktivní opozice. A fáze reprezentace? Zde je odstrašujícím příkladem svržení vlády ČR uprostřed evropského předsednictví v roce 2009. Je nutné, aby toto rozlišování vyžadovala veřejnost a aby občané ve veřejných funkcích tyto fáze respektovali. Kvalita demokracie do velké míry závisí na tom, zda se toto rozlišování tří specifických fází politiky stane součástí politické kultury většiny občanů.

To je z mojí strany všechno. Děkuji Vám za rozhovor.

recenze

**V. Dvořáková /
Vladimír Naxera**

**A. Badiou /
Petr Krčál**

**J. Potměšil /
Jan Kondrys**

**K. B. Müller /
Vladimír Naxera**